

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження *Жука Андрія Андрійовича* на тему:
«Охорона прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом. Це водночас винятковий запобіжний захід, оскільки він пов'язаний із суттєвим обмеженням фундаментальних прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, що гарантується ст. 29 Конституції України та ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Тому безумовно забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування цього запобіжного заходу має першочергове значення.

Проблематику підозрюваного розглянуто в роботах, що присвячені: охороні його прав, свобод і законних інтересів у кримінальному провадженні (А. Б. Ахундова, М. І. Дерев'янка, А. В. Дунаєва, Ю. В. Лисюк, В. П. Любавіна, О. С. Мазур, Д. А. Пеший, А. С. Черкесова, О. В. Фараон); застосуванню заходів забезпечення кримінального провадження (С. Є. Абламський, О. В. Винокуров, А. Л. Даль, Д. В. Колодчин, А. Е. Руденко, К. О. Серeda, В. І. Фаринник); процесуальному механізму охорони його прав, свобод і законних інтересів під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження (О. В. Бурлака, Т. Г. Ільєва, М. А. Макаров, І. І. Митрофанов, А. І. Палюх, І. В. Рогатюк, А. С. Степанов, С. В. Шапутько, В. М. Юрчишин).

Попри численні дослідження вчених чимало проблемних питань охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою потребують розв'язання з метою підвищення ефективності захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів

учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Не можна не погодитися з тим, що досі не сформовано єдиного підходу до тлумачення поняття та сутності забезпечення прав, свобод особи під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою, чітко не регламентовано єдиний процесуальний механізм дотримання прав підозрюваного під час його застосування. Системного вивчення та нового переосмислення потребує питання забезпечення гарантій захисту прав і законних інтересів підозрюваного під час застосування тримання під вартою. Крім того, питання охорони прав і свобод підозрюваного в контексті чинного кримінального процесуального законодавства ще не були предметом комплексного дисертаційного дослідження. Зазначені вище обставини засвідчують актуальність теми дисертації.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення прав, свобод і законних інтересів підозрюваного.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. За результатами вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації можна стверджувати, що дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами, передбаченими для такого виду робіт, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, в цілому характеризуються аргументованістю і послідовністю. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Результати наукового дослідження апробовано на науково-практичних конференціях та опубліковано в дев'яти наукових виданнях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України, одна – у науковому періодичному виданні іншої держави.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень. Наукова новизна

отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою, з огляду на сучасний стан законодавства та правоохоронної діяльності, міжнародні правові стандарти в галузі кримінального судочинства та практику ЄСПЛ.

Насамперед заслуговує на увагу кримінальна процесуальна модель механізму охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування такого запобіжного заходу як тримання під вартою.

Аргументованими, а отже, такими, що заслуговують на підтримку, вважаю міркування дисертанта про:

- засоби забезпечення кримінальних процесуальних гарантій прав підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження

- вимоги щодо правомірності обмеження прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою

- форми й методи прокурорського нагляду під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою;

- норми КПК України з питань: судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні (ст. 22-1); підтвердження повноважень захисника (ст. 50); підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (ст. 136); постанови про визнання особи як підозрюваного (ст. 276-1); закріплення повноважень слідчого судді під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 132-1); порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ст. 193) тощо.

Важливе значення для вдосконалення КПК України і практики його застосування мають й інші положення наукової новизни.

Наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень. При написанні роботи здобувач опрацював достатній масив джерел, причому не лише з кримінального процесу, але й теорії держави та права, конституційного права тощо.

Структура дисертації ґрунтується на комплексному підході щодо дослідження охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу – тримання під вартою.

Робота містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають десять підрозділів, висновки, список використаних джерел (330 найменувань на 35 сторінках) і дев'ять додатків на 24 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 268 сторінок, обсяг основного тексту дисертації – 194 сторінки.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні дисертантом використано не лише правові та наукові джерела, а й емпіричні матеріали.

Солідною виглядає емпірична база дослідження, яку становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції, Державної судової адміністрації України за 2015–2021 роки, а також матеріали практики ЄСПЛ; результати вивчення 115 кримінальних проваджень за цей період, у яких відбулося порушення прав, свобод й інтересів підозрюваного та було застосовано тримання під вартою; зведені дані анкетування 120 слідчих Національної поліції України, 75 прокурорів, 60 адвокатів, 45 суддів з різних регіонів України. Під час вивчення матеріалів практики і виокремлення ключових аспектів обраної проблеми використано слідчу, прокурорську й адвокатську практику, а також особистий досвід роботи в практичних підрозділах органів досудового розслідування.

Таким чином, наукова обґрунтованість результатів проведених здобувачем досліджень забезпечується різноманітністю опрацьованої

джерельної бази, ґрунтовною емпіричною базою, веденням коректної полеміки, використанням вдало підібраних методів пізнання, логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору виконати поставлені завдання.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. *Метою* дисертаційного дослідження є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного спрямування, пов'язаних із визначенням правового змісту охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою, на цій підставі – формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства й практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети здобувачем у повному обсязі виконано такі завдання:

- з'ясовано стан теоретичної розробленості проблем охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- окреслено процесуальний статус підозрюваного в кримінальному провадженні;

- схарактеризовано охорону прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального впровадження;

- визначено місце та роль запобіжного заходу тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження;

- висвітлено правовий зміст, поняття та класифікацію кримінальних процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою;

- здійснено класифікацію гарантій прав і свобод підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою в кримінальному провадженні;

- надано функціональну характеристику процесуальним гарантіям охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного в змагальному кримінальному провадженні;

- вивчено практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою;

- сформовано концептуальне бачення ролі прокурора в контексті предмета дослідження;

- здійснено аналіз судового контролю за дотриманням прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулося завдяки вдало підібраній методології та вмілому її застосуванню.

Для досягнення мети й виконання поставлених завдань було застосовано сукупність методів наукового пізнання, що надали можливість усебічно дослідити об'єкт дослідження. За допомогою *історико-правового методу* розглянуто стан наукової розробленості проблеми та розвиток процесуального статусу підозрюваного в кримінальному процесі України (підрозділ 1.1); становлення процесуального статусу підозрюваного в кримінальному провадженні й інституту тримання під вартою (підрозділи 1.2, 1.4). *Метод системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний* методи дали змогу з'ясувати поняття та сутність охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, запропонувати процесуальний механізм їх охорони під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою (підрозділ 1.3, розділ 3). Завдяки *порівняльно-правовому методу* проаналізовано погляди вчених щодо окремих ознак й аспектів охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України й законодавства інших держав (Грузії, Республіки Білорусь, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан, Латвійської Республіки, Великої Британії, США, Франції, ФРН та інших країн) у межах предмета дослідження

(підрозділи 1.3, 3.2, 3.3). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджено норми Конституції України, Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, інших законів, з'ясовано зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовано висновки та пропозиції щодо їх зміни й доповнення (підрозділи 1.3, 2.3, 3.2). *Структурно-функціональний метод* було використано для аналізу гарантій прав і свобод підозрюваного під час застосування заходів забезпечення в кримінальному провадженні (розділ 2). На підставі *соціологічного методу* вивчено погляди й позиції слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів з досліджуваних питань, а за допомогою *статистичного* – узагальнити результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень й анкетування. *Методи моделювання та прогнозування* застосовано, щоб сформулювати конкретні пропозиції з удосконалення чинного КПК України (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів тощо (акт Національної академії внутрішніх справ від 19 січня 2022 року);

- законотворчій діяльності – під час опрацювання проєктів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 12 січня 2022 р. № 22/704-1-15);

- практичній діяльності – під час розроблення та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань охорони прав, свобод та законних інтересів підозрюваного під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 грудня

2021 року; Департаменту карного розшуку Національної поліції України від 23 грудня 2021 року);

– освітньому процесі – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів, суддів й адвокатів (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 листопада 2021 року).

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. Якщо в емпіричній базі дослідження фігурують результати вивчення кримінальних проваджень, у яких відбулося порушення прав, свобод й інтересів підозрюваного та було застосовано тримання під вартою, то бажано було б у додатках презентувати відповідну аналітичну довідку з аналізом цих результатів.

2. Розділ 3 дисертації має назву «Процесуальний механізм охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час запобіжного заходу тримання під вартою». В його межах дисертант ґрунтовно дослідив практику Європейського суду з прав людини під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою (підрозділ 3.1.), роль прокурора в механізмі охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу (підрозділ 3.2.), судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу (підрозділ 3.2.). Водночас на початку цього розділу Андрій Андрійович не окреслив хоча б в загальних рисах що він розуміє під процесуальним механізмом охорони прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою та які його елементи виділяє. Окрім того, цікаво почути позицію автора щодо

того, чи відносяться до цього механізму процесуальні гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів підозрюваного в змагальному кримінальному провадженні, які досліджено в розділі 2 дисертації.

3. Як відомо Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15 березня 2022 року № 2125-IX розділ IX-1 КПК України доповнено статтею 616 «Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав».

Відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК України у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, крім тих, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 КК України, має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Автору слід було б проаналізувати положення цієї статті в межах свого дисертаційного дослідження.

Зроблені зауваження і побажання у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної проблематики.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Жука Андрія Андрійовича на тему: *«Охорона прав, свобод і законних інтересів підозрюваного під час застосування запобіжного заходу тримання під вартою»* за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – *Жук Андрій Андрійович* заслуговує на присудження *ступеня доктора філософії* з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

09 09 2022

В.В.В.

Андрій ВОЗНЮК

